

EN DEL AV PROJEKTET
**MED RÄTT
ATT VARA**

FOREVER

ALONE

LÄRARHANDLEDNING

Ett arbetsmaterial om skolans främjande &
förebyggande arbete

REGION
TEATERN
BLEKINGE · KRONOBERG

friends UNGA KLARA

SVENSKA
POSTKOD
LOTTERIET

FOREVER ALONE

Forever alone är en del av projektet Med rätt att vara som möjliggörs av Svenska Postkodlotteriet. Föreställningen är ett samarbete mellan Friends, Unga Klara och Regionteatern Blekinge Kronoberg med premiär på Unga Klara 16 september 2016. Under våren 2017 kommer föreställningen turnera med Regionteatern Blekinge Kronoberg.

UNGA KLARA

Unga Klara är en världsberömd forskande teater med barn och ungas villkor i fokus. Svåra ämnen, lustfylld form, delaktighet och hög konstnärlig kvalitet kännetecknar Unga Klaras arbete.

FRIENDS

Friends utbildar och stödjer skolor, förskolor och idrottsföreningar i hela landet kring det främjande och förebyggande arbetet mot mobbning. Visionen är ett samhälle där barn och unga växer upp i trygghet och jämlikhet.

REGIONTEATERN BLEKINGE KRONOBERG

Regionteatern Blekinge Kronoberg är en av landets största turnerande länsteatrar. Regionteatern ger teater- och dansföreställningar för barn, unga och vuxna i hela södra Sverige.

MEDRATTATTVARA.SE – EN PLATTFORM

Medrattattvara.se är en plattform för pedagoger och elever fylld av material som kan vara användbart både i arbetet med handledningen och i det främjande och förebyggande arbete. Här finns bland annat filmade scener från föreställningen, en begreppslista, tips på litteratur och hemsidor samt en webbaserad snabbkurs i normkritik.

PROJEKTPRODUCENT "MED RÄTT ATT VARA" Linda Bonaventura **METODUTVECKLARE & SKRIBENT** Emilia Pettersson Rylander **METODUTVECKLING** Frida Warg **GRAFISK FORM** Oskar Eklind **GRAFISK FORM AFFISCH & OMSLAG** Parasto Backman **FOTO** Sara P Borgström & José Figueroa **ANSVARIG UTGIVARE** Lars Arhenius
TRYCK PrintR, Stockholm **KONTAKT** info@medrattattvara.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING 5

Hur kan jag använda detta material? 6

Främjande och förebyggande arbete 6

TEMA 1 – HUR KAN VI KOMMA NÄRA BARNENS PERSPEKTIV? 8

Att skifta perspektiv (av Margareta Öhman) 9

Checklista för att närma sig barns perspektiv 11

Det upptäckande arbetet - Hur vet vi det vi vet? 12

Övning: ja-nej-kanske 13

Övning: Flugan 14

Övning: Elevintervju 16

Stöd i kartlägningsarbetet 17

TEMA 2 – JAG FINNS! 18

Att göra allas lika värde 19

Vem får drömma? 20

Inkludera utan att markera! 20

Vissa barn är mer utsatta 20

Övning: Rättvisa och orättvisa 21

Övning: Bokdetektiver och normspanare 22

Övning för vuxna: Börja och fortsätta göra 23

TEMA 3 – DU, JAG OCH VI TILLSAMMANS 24

Varför är leken viktig? 25

Lyft det positiva! 25

Övning: Vad betyder ordet? 27

Övning: Befria min kompis 28

Övning: Vardagshjältar 29

TEMA 4 – TEATERFÖRESTÄLLNINGEN "FOREVER ALONE" 30

"Forever Alone" i ditt klassrum 31

Övning: Vi minns "Forever Alone" 32

Övning: Att göra det osynliga synligt 33

"Forever Alone" - filmade scener 34

Filmad scen: "Hare-gömma" 34

Övning: Frys! 35

Filmad scen: "Marto och Mama" 35

Övning: Vem är Marto? 36

Övning: Forever Alone tillsammans - vår egna ö 37

Medrattattvara.se - en plattform 38

Friends rådgivning 38

Referenslista 39

INLEDNING

Den här lärarhandledningen är en del av projektet Med rätt att vara, som är ett samarbete mellan barnrättsorganisationen Friends och teatern Unga Klara. Du som håller denna i din hand har kanske sett eller ska se teaterföreställningen "Forever Alone" med dina elever. Föreställningen berör bland annat frågor om ensamhet, gemenskap och relationer. På Friends möter vi många barn som berättar om ofrivillig ensamhet, ofta för att barnet pekats ut som konstig, onormal eller annorlunda av andra personer i omgivningen. Barn, liksom vuxna, klassificerar och kategoriserar sin omgivning och människorna i den – så även i skolan, och kanske till och med i ditt klassrum. Det kan dock i stor utsträckning förebyggas. Genom att arbeta med normer, relationer och klimatet i klassen kan vi motverka att barnens negativa värderingar, kategoriseringar och handlingar utvecklas till mönster som leder till uteslutning och kränkningar av vissa elever.

Vi på Friends och Unga Klara hoppas att detta material kan ge verktyg och inspiration att reflektera över och göra barns rättigheter, för att skapa ett klimat där alla verkligen behandlas som att de är lika mycket värda och där barnens olika behov, upplevelser och röster kommer fram både i ditt klassrum och i ditt arbetslag.

Denna lärarhandledning är ett komplement till föreställningen Forever Alone, men också ett arbetsmaterial i skolans främjande, förebyggande och upptäckande arbete mot kränkande behandling och diskriminering. Handledningen kan också användas fristående utan att du eller eleverna har tagit del av föreställningen.

Materialet är uppdelat på fyra olika temaområden, som är framtagna med utgångspunkt i Lgr 11:

TEMA 1 – HUR NÄRMAR VI OSS BARNENS PERSPEKTIV?

En av grundpelarna i ett systematiskt trygghets- och jämlikhetsarbete är att kartlägga hur barnens relationer till varandra och till de vuxna i skolan ser ut, samt hur barnen mår och upplever sin skolsituation. Det kan handla om att lyfta fram barnens röster och deras erfarenheter av skolans psykosociala miljö genom att ställa frågor på en mängd olika sätt. Ett annat tillvägagångssätt är att observera barnen och försöka närma sig deras perspektiv. I detta tema finns både övningar för eleverna och reflektionsfrågor och tips till dig och dina kollegor som ett stöd i skolans upptäckande arbete.

TEMA 2 – JAG FINNS!

Att gå i skolan kan vara en ständig kamp för att passa in. I en grupp finns ofta osynliga regler för hur en elev förväntas vara och se ut, eller vad eleven ska tycka om för att få vara en del av gemenskapen. Därför är det viktigt att synliggöra och prata om normer som begränsar och skapar orättvisor. I tema 2 är vi normdetekti- ver och visar på vikten av representation.

TEMA 3 – DU, JAG OCH VI TILLSAMMANS

Att arbeta med relationsarbete och med att stärka gruppen är goda investeringar för att förebygga att elever ska känna sig ensamma och utanför. Här hittar du flera övningar som handlar om att stärka samarbetet i klassen, lära känna varandra lite bättre och ha roligt. En positiv och stärkande omgivning med en inbjudande gemenskap är en viktig förutsättning för att eleverna ska känna sig inkluderade, trygga, bekräftade och delaktiga i klassen!

TEMA 4 - TEATERFÖRESTÄLLNINGEN "FOREVER ALONE"

Frågorna och övningarna i detta tema är tänkta som diskussions- och reflektionsunderlag för att ta vara på barnens upplevelser från "Forever Alone" och utforska karaktärerna i föreställningen. Större delen av detta tema går att arbeta med även om du och dina elever inte sett föreställningen. Ni kan då använda er av filmade scener från föreställningen som finns på medrattattvara.se.

HUR KAN JAG ANVÄNDA DETTA MATERIAL?

Närma dig detta material utifrån dina och dina elevers förutsättningar. Använd det på det sätt som känns givande, roligt och inspirerande. Du kan använda lärarhandledningen under en enda timme, som uppföljning till föreställningen, eller under en hel termin som en del i skolans systematiska värdegrundsarbete utan att ha sett föreställningen.

Flera övningar kan även genomföras som en del i ordinarie undervisning i svenska, matematik eller bild.

Att tänka på när du gör övningar

- Tvinga aldrig en elev att vara med i en övning. Elever deltar på sitt sätt, och en del behöver mer tid på sig. Däremot är det bra om du förbereder dig på hur du ska hantera en eventuell situation där någon elev inte vill vara med. Fundera på om eleven ska sitta tyst bredvid, eller om hen får vara med och kommentera. Vad som passar bäst kan förstås bero på vilken övning eller diskussion det rör sig om. Om situationen uppstår är det också viktigt att fundera över varför eleven inte vill vara med.
- Utgå från ett demokratiskt förhållningssätt när du leder övningar och diskussioner, och var medveten om hur du fördelar talutrymmet i klassen. Det är viktigt att reflektera över hur du som ledare antingen kan förstärka eller utmana roller och maktstrukturer i gruppen.
- Sträva efter ett tillåtande klimat. Det finns inga rätt eller fel och alla har rätt till sina åsikter, men personliga påhopp och kränkningar är inte tillåtna.
- Erbjud eleverna möjligheten att säga "pass" om de inte vill svara på en fråga eller utveckla sina tankar. Det är viktigt att det finns ett neutralt och på förhand överenskommet sätt att avstå från att svara.
- Sist men inte minst: Kom ihåg att övningar kan vara effektiva punktinsatser för att väcka tankar hos eleverna, men för att få effekt på lång sikt krävs också att vi som vuxna införlivar temana och perspektiven från materialet i alla situationer där vi interagerar och samtalar med barn.

FRÄMJANDE OCH FÖREBYGGANDE ARBETE

Friends har arbetat aktivt med skolor i hela landet i deras trygghetsarbete sedan 1997. Vår erfarenhet är att skolornas resurser i trygghetsarbetet ofta till stor del äts upp av akuta åtgärder. Medan svenska skolor generellt är bra på detta akuta arbete, är en vanligt förekommande utmaning att få systematik och kontinuitet i det förebyggande och främjande arbetet. Vikten av detta ser vi tydligt i de enkäter vi genomför med elever och personal på skolor runt om i landet – och faktum är att ett effektivt förebyggande och främjande arbete minskar antalet akuta ärenden att hantera.

Som vuxen i skolan spelar du en avgörande roll för tryggheten hos eleverna. Samtidigt visar mätningar att var tredje pedagog efterfrågar mer kunskap i trygghets- och likabehandlingsfrågor.¹ I detta material – liksom i Friends arbete och utbildningar med förskolor, skolor och idrottsföreningar – ligger fokus på att ge stöd och verktyg i det främjande och förebyggande arbetet. Vi börjar därför med att reda ut vad främjande respektive förebyggande arbete är.

Främjande arbete²

- Det främjande arbetet pågår alltid och utan att något särskilt har hänt. Det bedrivs långsiktigt, gäller alla, sker kontinuerligt både på och utanför lektionstid och är målinriktat. Det innebär att detta arbete alltid måste beaktas vid planering och genomförande av både undervisningen och den undervisningsfria tid som eleverna tillbringar på skolan.
- Främjande arbete handlar bland annat om att lärare ska ha samma positiva förväntningar på alla klasser och på alla enskilda elever. Det innefattar också hur grupper organiseras så att alla elever kan komma till sin rätt, och hur lärare och elever bemöter varandra.
- Det främjande arbetet utgör grunden för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Ett framgångsrikt främjande likabehandlingsarbete verkar i sig också förebyggande. Vid förbättringsarbete fokuserar skolor ofta på att förebygga och åtgärda, men om det saknas en stadig grund för dessa förbättringar så finns det en risk att även mycket bra initiativ misslyckas.
- Allt främjande arbete vilar på det faktum att skolan varken är eller ska vara värdeneutral – skolan ska aktivt främja allas lika värde och motverka alla tendenser och uttryck till förtryck och ojämlikhet.

Förebyggande arbete³

- Syftet med det förebyggande arbetet är att upptäcka och avvärja risker för diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Det är en del av skolans systematiska kvalitetsarbete och ska involvera alla på skolan.
- Grunden för det förebyggande arbetet är systematiskt insamlad kunskap om elevernas situation på skolan. De förebyggande insatserna måste bygga på kunskaper om elevernas relationsarbete och hur trakasserier och kränkningar uppstår. Denna kunskap bör komma från eleverna, som är de verkliga experterna på hur det är att vara elever på just er skola. Kunskaperna behöver sedan spridas till all skolpersonal, för att de ska kunna upptäcka och hantera situationer där elever far illa, eller riskerar att göra det.
- Förebyggande arbete innefattar också att skapa tillitsfulla relationer mellan elever och vuxna. Om eleverna känner att de vuxna lyssnar på och respekterar dem kommer de inte bara att bli mer benägna att berätta om sina upplevelser på skolan – det kommer antagligen också att smitta av sig på hur de själva bemöter sina kamrater.

Alla teman i detta material kan användas som främjande och förebyggande insatser. Exempelvis innehåller tema 1, 2 och 3 övningar och reflektionsfrågor som rör normer, relationsarbete och kartläggande övningar.

**TEMA 1 -
HUR KAN VI KOMMA NÄRA
BARNENS PERSPEKTIV?**

“IBLAND KÄNNER JAG MIG HELT OSYNLIG HÄR, FAST JAG VET JU ATT JAG INTE ÄR HELT OSYNLIG PÅ RIKTIGT. MEN I KROPPEN KÄNNES DET SÅ.” ELEV, FÖRSKOLEKLASS

ATT SKIFTA PERSPEKTIV

Text av Margareta Öhman, leg. psykolog, familjeterapeut, författare och forskare vid Centrum för Barnkulturforskning vid Stockholms Universitet.

Det är rast. Salma och Noa håller på med två pålar som de bygger med intill klätterställningen. Läraren som är ute uppfattar med en kort blick deras samspel som en lek. Barnen fortsätter sin lek. Noa håller i en av pålarna medan Salma försöker fästa den mot klätternätet. Så är det dags för den andra pålen, och det är Noas tur att fästa medan Salma håller i den. Men det är svårt att fästa stolpen, den bara slirar. Salma försöker berätta hur hon gick tillväga, men Noa blir alltmer irriterad och lyssnar inte. Jag blir GALEN! ryter han. Salma fortsätter att försöka ge honom tips: Prova att...! Håll käften! ryter Noa åt henne. Då släpper Salma pålen som dunsar till mot Noas huvud. Noa börjar storgråta. Läraren kommer tillbaka. Hon har hört Noas irriterade röst och tolkar det som att Salma bråkat och stört Noa. Hon kollar snabbt av Noas huvud för att se om han är skadad. Hon slog den i huvet på mig! vrålar Noa. Läraren vänder sig till Salma: Så där kan du väl inte göra! Det är inte okej! Lagg av Salma! Men jag ... , försöker Salma, men läraren avbryter henne. Inga men, du förstår väl att han kunde blivit skadad! Nu får du be Noa om ursäkt! Du fattar ju ingenting! Det var ju han själv som... skriker Salma och går ilsket därifrån. Samtidigt ringer det in.

Noas gråt kanske är ett uttryck för irritation på den omöjliga pålen som inte fäster mot klätternätet, eller på sin egen oförmåga att få till det lika snyggt som Salma. Salmas ilska är troligen ett uttryck för att både Noa och läraren missförstått hennes intention att hjälpa Noa.

Inget barn vill att en viktig vuxen ska tycka barnet är dumt. Läraren kanske inte gråter, men känner sig säkert missnöjd med situationen och undrar över hur det kunde bli som det blev. Hennes intention var ju god! Hon ville värna Noas rätt att delta i byggleken på lika villkor, hon ville lära Salma något om respekt för sin kamrat och om delaktighetens betydelse för en god lekprocess, hon ville med sitt ingripande ta ansvar för barnens välmående och kamratrelationer...

”HUR KUNDE DET DÅ BLI SÅ HÄR TOKIGT?”

Varje vuxen vet att det är omöjligt att vara fullständigt närvarande i barns samspel hela tiden och på det sättet kunna överblicka och ”veta” säkert vad som sker. Istället sker vår överblick genom att vi sätter ihop de delar eller fragment vi uppfattat, och det vi ”vet” är ett resultat av hur vi tolkar dem utifrån den förståelse, och det barnperspektiv vi har. Läraren i exemplet ovan går snabbt över gården, uppfattar barnens lek, kommer tillbaka när Noa gråter och tolkar det som att leken gått överstyr och att det är Salmas ”fel”. Vår hjärna är så funtad att den snabbt går igenom de ledtrådar som finns i en situation och sedan skapar ett troligt orsaks-samband utifrån det. Smart och energibesparande kanske, men, trots allt inte så smart ändå, eftersom snabbtolkningar ofta blir feltolkningar.

Läraren i exemplet är ändå inte någon dålig lärare. Det kunde lika gärna varit du eller jag. Frågan är hur vi kan undvika att hamna i dessa situationer, där alla förlorar?

”BEGREPPEN BARNPERSPEKTIV OCH BARN PERSPEKTIV KAN HJÄLPA OSS EN BIT PÅ VÄGEN.”

Barnperspektiv kan förstås som ett ideologiskt begrepp, som ett ställningstagande vuxna kan göra för barn. Det innebär en villighet att föra barnens talan och att agera för barns bästa. Även om ett sådant ställningstagande är gott och viktigt är det inte tillräckligt. För att vi ska kunna ta ställning för barn måste vi ha gedigna kunskaper både om hur barn fungerar, utvecklas och tänker och om barns rättigheter så att vi kan värna dessa! Kunskaperna ligger som grund för hur vi strukturerar och organiserar arbetet tillsammans med barnen och hjälper oss i det förebyggande arbetet. En sådan generell kunskap om barn får vi genom utbildning och genom erfarenheter av att umgås med och arbeta tillsammans med barn. Att inta ett barnperspektiv innebär alltså att ha god generell förståelse för vad och hur barn brukar tänka, fungera och utvecklas. Det i sin tur grundas på den barnsyn som dominerar i just det här sammanhanget vid just den här tiden i historien. Därför räcker det inte med att inta ett barnperspektiv! Vi måste samtidigt våga vara normkritiska! Det innebär både att kunna närgranska vilka normer och förväntningar som präglar vår barnsyn och vårt barnperspektiv, och samtidigt förhålla oss kritiskt till hur dessa påverkar och kanske snävar in vårt perspektiv.

Barns perspektiv är deras egen syn på vad som sker, vad de är med om och upplever. Det går inte att fullt ut inta en annan människas perspektiv, vare sig en vuxens eller ett barns. Vi kan inte blicka ut på världen genom barnets ögon. Men vi kan försöka närma oss barnets sätt att förstå och uppleva. Det fordrar att den vuxne är lyhörd inför varje enskilt barns sätt att uttrycka sig, är närvarande och respektfull. Det fordrar också att den vuxne använder sig av sin inlevelseförmåga och nyfikenhet genom att aktivt efterfråga varje enskilt barns syn – Hur blir det för dig? Hur tänker du om det här? Hur tror du att det kunde bli så här? Hur tror du att den andre tror? Då får vi veta något om just det här barnets liv och livsvärld, om just det här barnets sätt att tolka och förstå det som sker. Och det är just att närma sig barns perspektiv.

Att inta ett barnperspektiv och att vara villig att närma sig barnets eget perspektiv är avgörande både i det förebyggande arbetet mot kränkningar och i här-och-nu- arbetet när vi upptäcker att ett barn är utsatt. När det handlar om barns konflikter kan vi fråga oss både vilken generell kunskap vi har om hur barns konflikt-hanteringsförmåga utvecklas och hur vi omsätter den i våra ingripanden. När det inte finns en planerad och gemensam strategi, präglas ingripandena mer av lärarens personliga åsikt om hur det ”är” eller det akuta och ofta överhettade känsloläget. Det måste alltid vara barns relationella förståelse – alltså hur de ömsesidigt påverkar varandra – som ska stå i fokus för våra ingripanden.

När Noa och Salmas bygge går i stöpet, skulle kanske läraren förhållit sig annorlunda om hen hållit frågor om barnens perspektiv levande, istället för att snabbt bestämma sig för att veta hur det ”är”.

”HUR KAN VI SOM KOLLEGOR HJÄLPA VARANDRA MED DETTA?”

Att samtala kring

- Tänk på sagan om Rödluvan och vargen. Vems perspektiv är den berättad ur? Lek i tanken hur det skulle vara att berätta sagan ur vargens perspektiv! Vad blir annorlunda? Går det bättre att förstå vargen? Utgå sedan från en aktuell situation eller händelse i er barngrupp/klass.
- Pröva att berätta vad som hände först ur ditt vuxenperspektiv och sedan ur barnets/barnens olika perspektiv.
- När du försöker berätta ur barnets perspektiv – fråga dig hur du tror att barnet tänkte och vad barnet kan ha haft för avsikt.
- Ta hjälp av kollegerna för att få fatt på fler möjliga perspektiv än bara ett.
- Försök att inte döma eller söka efter rätt och fel.
- Hjälpt varandra att formulera frågor ni kan använda när ni samtalar med barnen för att komma närmre deras eget perspektiv.
- Reflektera tillsammans över hur barns förhandlingskompetens och konflikthanteringsförmåga utvecklas och hur detta kan vägleda era ingripanden.

CHECKLISTA FÖR ATT NÄRMA SIG BARNNS PERSPEKTIV

”Teachable learners need learnable teachers”⁴. Om barn ska kunna lära måste deras lärare vara villiga att lära. Det är lärorikt att granska sig själv, sina föreställningar, sitt bemötande och sin roll som vuxen, för att på så sätt närma sig barnens perspektiv.

Samtal. En väg till barns eget perspektiv går genom samtal mellan barn och vuxna. Exempelvis kan du ställa dig frågor som: Hur lyssnar jag på barnen? Hur släpper jag fram barn och låter dem komma till tals i frågor som rör dem?

Observera samspel mellan olika barn. Alla barn kan eller vill inte sätta ord på sina känslor och behov. Därför behöver vuxna närgranska barnens upplevelser och hur de har det i skolan. Vad sägs och görs när de leker, när de har lektion, är på fritids, har rast etc.? Är deras relationer jämlika? Om inte, på vilket sätt tar det sig uttryck? Behöver vissa barn hjälp att utveckla sina lekstrategier för att kunna komma in i lekar? Hur kan du som pedagog vara ett stöd i detta?

Leksplaning. Leksplana utifrån olika teman olika veckor. Titta extra efter könsmonster i lekarna och aktiviteterna en vecka. Vad såg ni? Vad kan vara uteslutande och begränsande med nuvarande mönster? Hur kan vuxna på skolan utmana och inkludera fler elever oavsett kön i aktiviteter och lekar? Förslag på andra teman för andra veckor: uteslutning, relationsskapande, lekstrategier, kommunikation och språkbruk.

DET UPPTÄCKANDE ARBETET – HUR VET VI DET VI VET?

1/4 AV ELEVERNA PÅ LÅGSTADIET UPPGER ATT DE BRUKAR KÄNNA SIG OROLIGA FÖR ATT BLI ENSAMMA PÅ RASTEN.⁵

Allt effektivt trygghetsarbete vilar på en solid och rättvisande nulägesbeskrivning. Det är också därför Friends, liksom exempelvis Skolverket, starkt betonar vikten av kartläggning. För att få information om och kunna förekomma och förebygga ofrivillig ensamhet, kränkningar och diskriminering behöver skolan systematiskt kartlägga elevernas upplevelse av utsatthet och

1. dokumentera,
2. analysera
3. och kritiskt granska den insamlade kunskapen.

Det är viktigt att ni har tydliga och effektiva rutiner för era kartlägningsinsatser. Diskutera gärna följande frågor i kollegiet:

- Vilka metoder använder vi på skolan för att ta reda på hur barnen upplever sin skolsituation och deras upplevelser på skolan? Hur ofta gör vi detta? Är det tillräckligt?
- Hur utvärderas våra främjande och förebyggande insatser? Hur kan vi utveckla våra utvärderingsmetoder?
- Vilka olika strategier och tillvägagångssätt använder vi för att kartlägga eller upptäcka ofrivillig ensamhet? Är arbetet effektivt?
- Vilka strategier har jag/skolan/arbetslaget för när vi ser ensamma elever? Behöver vi utveckla fler strategier?
- Hur kan vi närma oss barnets perspektiv och ge barnen inflytande i vårt trygghetsarbete?

I detta tema har vi samlat flera olika lekar och övningar som kartlägger barnens egna upplevelser och perspektiv av skolan. Du kan göra dem med dina elever som en del i skolans upptäckande och förebyggande arbete – med fördel om och om igen.

ÖVNING

JA - NEJ - KANSKE

Syfte

- Att träna på att ta ställning i olika frågor
- Att kartlägga elevernas erfarenheter och upplevelser
- Att skapa ett underlag för en diskussion i de aktuella ämnena

Sammanfattning

I den här övningen får eleverna träna på att ta ställning genom att svara på frågor med hjälp av sin kropp.

Gör så här

1. Eleverna sitter ner och du som pedagog ställer frågor.
2. Berätta att den här övningen besvaras med tecken, inte med ord. Därför kommer de vara alldeles tysta. De ska bara fundera på sitt eget svar, och försöka att låta bli att tänka på vad klasskamraterna kommer att svara.
3. Gå igenom svarsalternativen med eleverna: De svarar JA genom att sträcka händerna rakt upp, NEJ genom att korsarmarna över bröstet och KANSKE genom att sträcka armarna framåt och vifta på händerna (och rumpan, om de vill). **TIPS!** Om eleverna tycker det är svårt att svara på frågorna när andra ser kan övningen göras om så att alla måste blunda när de svarar.
4. Om du vill kan du ställa följdfrågor, och då får eleverna svara med ord.

Tips! För att eleverna ska komma igång kan du "värma upp" med lite lättare och roligare frågor (som de inledande frågorna nedan).

Förslag på frågor:

- Tycker du om att lyssna på sagor? • Är du kittlig? • Tycker du om att skratta? • Har du någon att leka med på rasten? • Känner du dig oftast trygg i skolan? • Tycker du om rasterna? • Finns det vuxna du kan prata med om viktiga saker? • Har du känt dig ensam någon gång? • Tycker du att det är svårt att säga förlåt? • Vet du vad du ska göra om du ser en kompis som är ledsen? • Har du hjälpt en kompis någon gång? • Är det svårt att säga ifrån när en kompis gör något som du blir ledsen av? • Tycker du att folk lyssnar när du pratar? • Brukar du säga vad du gillar även om alla andra gillar något annat? • Får du vara med och bestämma på skolan?

ÖVNING

FLUGAN

Syfte

- Att prata om vad kränkningar, diskriminering och trakasserier är
- Att ge eleverna ramar för att kunna lyfta exempel på kränkningar som sker i olika miljöer
- Att kartlägga förekomsten av kränkande handlingar, trakasserier och diskriminering på skolan

Sammanfattning

Den här övningen är ett enkelt sätt att stämna av hur eleverna upplever stämningen i klassen och på skolan, och kartlägga förekomsten av kränkningar, trakasserier och diskriminering. Den brukar även ringa in vad för slags kränkningar som är vanligast. Övningen kräver väldigt lite förberedelsetid, medan omfattningen på efterarbetet kan variera beroende på vad som kommer upp.

Gör så här

Samla eleverna i mindre grupper och skapa en lugn stämning. Berätta nedanstående för eleverna och dokumentera på valfritt sätt (t.ex. anteckna, filma, spela in med diktafon) vad de tar upp:

”Alla barn i Sverige har rätt att känna sig trygga i skolan – det säger lagen. Du ska kunna gå hit varje dag och känna dig stolt över den du är, hur du ser ut, vad du gillar och vilka din familj är. Du ska inte behöva ha en klump i magen av oro för elakheter som du kan råka ut för i skolan. Det är jätteviktigt att vuxna får reda på hur du mår och känner i skolan, och att vi vuxna lyssnar på dig när du berättar. Men ibland räcker inte vi vuxna till och kan inte se allt som händer.

Nu vill jag att ni tänker er en fluga. En liten, liten fluga som flyger omkring på skolan. Den ser sig omkring. Eftersom den bara är en liten fluga är det ingen som ser den, eller tänker på att den flyger omkring överallt och tänker: ”Vad händer här? Vad gör barnen? Vad gör de vuxna?” Tänk er att flugan är och hälsar på hos er i flera dagar – ja, i en hel vecka. Flugan finns i hallen på morgonen när ni kommer, i omklädningsrummet till idrotten, på skolgården och på alla andra platser där ni befinner er på skolan. Ibland sätter den sig ner på en vägg eller uppe i taket och bara tittar. Ibland ser den barn och vuxna som gör dumma saker mot varandra, på olika platser på skolan. Någon kanske är ledsen? Någon kanske är ensam? Någon kanske får höra taskiga kommentarer? Vad tror ni flugan skulle få se som kan få barn att känna sig ledsna, sårade eller mindre värda?”

Betona att eleverna inte ska ta upp enskilda personer i sina exempel, typ ”Siri brukar alltid knuffas i matkön”. Det som är intressant är att elever brukar bli knuffade i matkön. För att hålla diskussionen på denna allmänna nivå krävs att du ställer öppna frågor och påminner eleverna om att de inte ska nämna namn.

Låt flugan följa med elever och vuxna i alla olika miljöer på skolan:

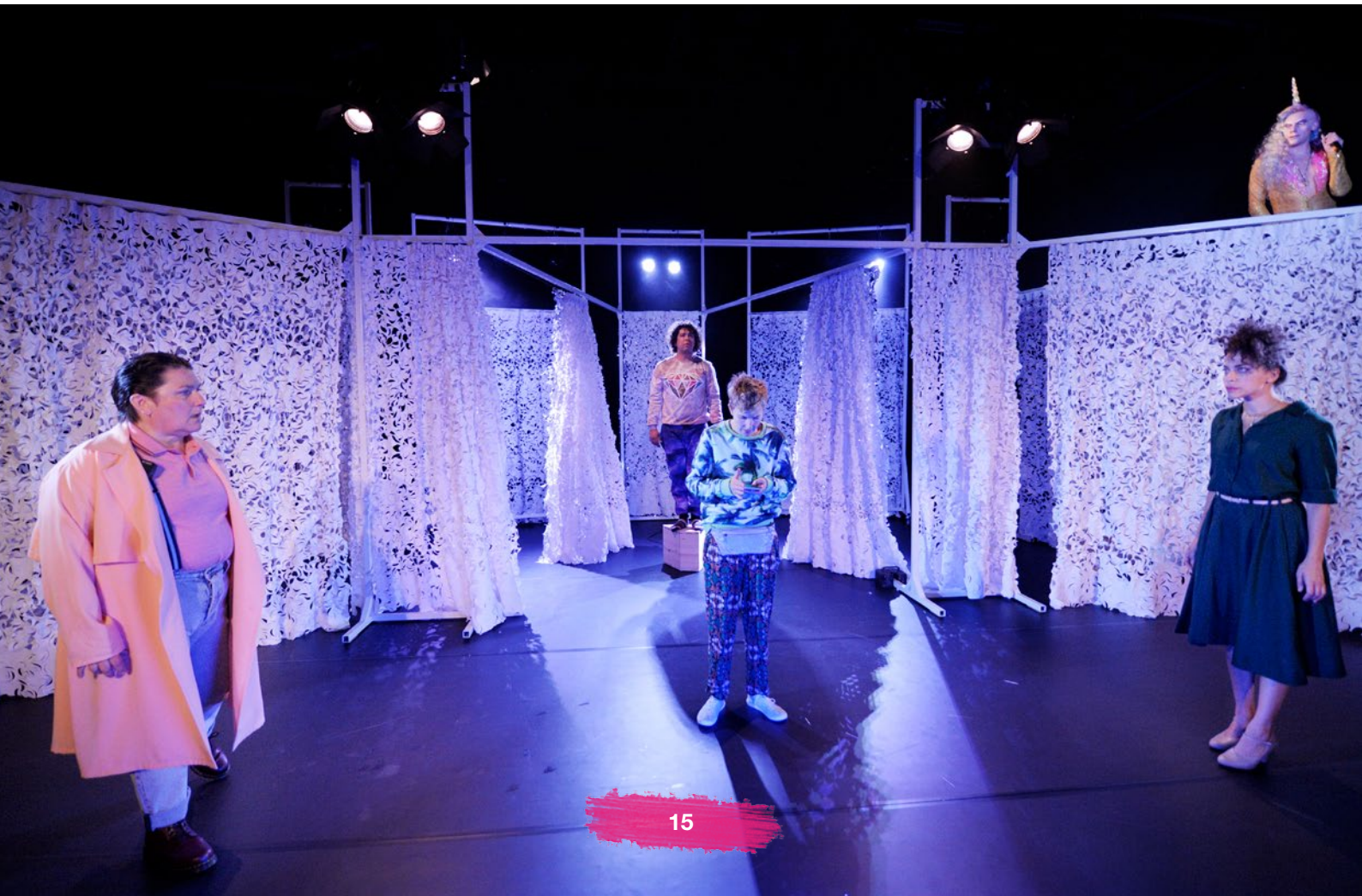
- Matsal • Skolgård (här kan du om du vill gå igenom de olika delarna var för sig, t.ex. gungor, fotbollsplan, klätterträd o.s.v.) • Entréer • Korridorer • Idrottshall • Personalrum • Utflykter/friluftsdagar • Omklädningsrum
- Skolskjuts • Toaletter • Fritids • Övriga platser

När ni är klara med kartläggningen kan du gärna diskutera med eleverna varför dessa saker inträffar.

Tips!

- Gör om övningen vid ett annat tillfälle, men låt eleverna denna gång fokusera på alla positiva händelser som inträffar i skolvardagen.
- Gör övningen med personalen och föräldrar, och jämför sedan de olika kartläggningarna (elever, personal och föräldrar). Vilka likheter och skillnader finns det mellan resultaten? Varför ser det ut så?

ÖVNING

ELEVINTERVJU

Syfte

- Att låta eleverna berätta om klimatet på skolan genom att utgå från sig själva
- Att få fram ett gediget underlag bestående av de enskilda elevernas upplevelser, som sedan kan användas i planeringen av skolans främjande och förebyggande arbete

Sammanfattning

I den här kartläggingsövningen intervjuar du eleverna enskilt om hur de upplever sin situation i klassen. Detta kräver lite mer förberedelse och efterarbete än "Flugan", men ger också mer i gengäld.

Gör så här

Intervjua eleverna, antingen enskilt eller i små grupper. Var tydlig med varför det är viktigt för er vuxna att få veta hur det är på skolan. Utgå från frågorna nedan, och dokumentera elevernas svar på valfritt sätt (t.ex. genom att anteckna, filma eller spela in med diktafon).

Intervjufrågor

- Har du någon att leka med på rasterna?
- Är du orolig för att vara ensam på rasten?
- Har du någon att jobba med på lektionerna?
- Känner du dig ensam i skolan?
- Säger de vuxna i skolan till när någon är dum mot någon annan?
- Kan du prata med någon vuxen på skolan om du är ledsen, till exempel om någon varit dum mot dig?
- Trivs du i skolan?
- Hur känns det i magen när du är på olika platser? (Exempel på platser: entréer, idrottshall, kapprum/hall/skåp, klassrum/salar, korridorer, matsal, omklädningsrum, personalrum, utflykter/friluftsdagar, skolgården, skolskjuts, toaletter, uppehållsrum).
- Har någon annan elev varit dum eller taskig mot dig någon gång, så att du kände dig ledsen, sårad eller mindre värd?
  - Har det hänt flera gånger? Hur många gånger har det hänt?
  - Vad handlade det om, vet du det?
  - På vilket sätt hände det? (Exempel på förtydligande följdfrågor: mot kroppen? med ord? med blickar och suckar? med utfrysning? via mobilen eller datorn?).
- Har någon vuxen på skolan varit dum eller taskig mot dig någon gång, så att du kände dig ledsen, sårad eller mindre värd?
  - Har det hänt flera gånger? Hur många gånger har det hänt?
- Har du varit dum eller taskig mot någon annan någon gång?
- Vad tycker du att vuxna på skolan kan göra eller redan gör för att du ska trivas och känna dig trygg?

Tips! Frågorna i övningen ovan kan även användas som underlag för diskussion i utvecklingssamtal med elev och vårdnadshavare.

Viktigt att tänka på

- Sammanställ de kränkningar och upplevelser som eleverna har lyft när du har arbetat med någon av övningarna ovan. Se också till att ställa dig följande frågor:
- Går någon av kränkningarna att härleda till någon diskrimineringsgrund*?
- Var och när sker de saker eleverna tagit upp? Är någon eller några miljöer särskilt otrygga? Vilken tid på dagen sker de? Hur ser vuxennärvaron ut i dessa situationer? Vilka av dessa kränkningar måste ni ta fram åtgärder mot direkt?
- Hur kan ni, utifrån det ni sett i denna kartläggning, utveckla ert främjande arbete för allas lika värde och trygghet?

Vid alla former av kartläggningar, som övningarna i detta kapitel, är det viktigt att återkoppla till eleverna vad du och skolan gör med den information ni fått, och vad ni tänker göra åt de problem som kommit fram.

*DE SJU DISKRIMINERINGSGRUNDERNA ÄR KÖN, SEXUELL LÄGGNING, RELIGION ELLER ANNAN TROSUPPFATTNING, ETNISK TILLHÖRIGHET, FUNKTIONSNEDSÄTTNING, ÅLDER SAMT KÖNSÖVERSKRIDANDE IDENTITET ELLER UTTRYCK.

STÖD I KARTLÄGGNINGSSARBETET

Friends erbjuder skolor en webbaserad kartläggningstjänst för att kartlägga:

- Trygghet och trivsel
- Förekomst av kränkande behandling, trakasserier och diskriminering
- Delaktighet och inflytande i trygghets- och likabehandlingsarbetet

Friends kartläggningstjänst innehåller enkäter för elever och personal, en träff där kartläggningsresultaten presenteras för och diskuteras med elevrepresentanter (från åk 3 och uppåt) samt en träff med skolledning och elevhälsa där resultaten presenteras och analyseras. Elevenkäten finns i fyra åldersanpassade varianter (F-2, 3-6, 6-9 och gymnasiet). Mer information om kartläggningstjänsten finns på [Friends.se](https://www.friends.se).

DO:s verktyg "Husmodellen" ger stöd i kartläggningsarbetet och utgår ifrån de olika diskrimineringsgrunderna. Husmodellen kan kompletteras med andra insatser som skolan använder inom ramen för sitt arbetsmiljöarbete, exempelvis Friends enkätundersökningar. Materialet kan laddas ner eller beställas på [do.se](https://www.do.se).

A close-up photograph of two hands clapping. The hands are positioned in the center-right of the frame, with fingers spread and palms facing each other. The background is dark with numerous out-of-focus light spots in shades of purple, blue, and white, creating a bokeh effect. The lighting is soft, highlighting the texture of the skin and the fabric of the sleeves. One sleeve is a light green ribbed knit, and the other is a blue and white patterned fabric.

**TEMA 2 -
JAG FINNS!**

”DOM SÄGER OFTA ATT JAG PRATAR KONSTIGT FÖR JAG HAR ETT ANNAT SPRÅK. JAG VILL INTE PRATA SÅ MYCKET LÄNGRE PÅ LEKTIONEN IFALL DE SKRATTAR. NU ÄR JAG OFTA ENSAM.”

ELEV, ÅRSKURS 2

Barn och elevers lika rättigheter och möjligheter ska främjas, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning. Kap. 3, 14 § diskrimineringslagen 2008:567.

ATT GÖRA ALLAS LIKA VÄRDE

Det är förstås viktigt att prata om alla elevers lika värde, men det räcker inte att devisen genomsyrar det vi säger om den inte också speglas i vad vi gör. Både relationerna och den pedagogiska miljön behöver tala om för barnen att ”här är du någon, någon som kan, en värdefull person, en bra kompis”. När barnen genom samtal, relationer och miljön bekräftas i sin kompetens av både vuxna och andra barn kan det ytterligare bidra till deras självkänsla och ökade kompetens.

Detta tema handlar om representation, normmedvetenhet och våra föreställningar om andra. Att jag själv är medveten om vilka bilder jag har av min omgivning, och hur det påverkar mitt agerande, är en förutsättning för att i handling visa att alla är lika mycket värda.

Normer är osynliga regler, idéer och förväntningar i ett visst samhälle, en viss grupp, en viss situation eller under en viss tidsperiod. Normer fördelar makt och privilegier. Att följa normen belönas ofta med att inkluderas. Att avvika eller gå emot en norm kan straffas genom alltifrån tystnad till våld.

Normkritik är en pedagogisk metod för att arbeta mot diskriminering, trakasserier och kränkningar, och för en rättvis skola där alla barn och familjer har en självklar plats. Det handlar om att flytta fokus från individer och det som anses bryta mot normer och istället titta på strukturer och ifrågasätta det som anses vara ”normalt”.

På projektets hemsida finns en enkel snabbkurs i normkritik som du och dina kollegor kan ta del av. Där kan du fräscha upp dina kunskaper och läsa mer om olika typer av normer och hur de samverkar. **Se medrattattvara.se.**

Att reflektera över själv eller med dina kollegor

1. Skriv en lista över vilka normer – positiva och negativa – som finns på din skola (både hos barn och vuxna).
2. Välj en eller flera av de normer på din lista som du/ni upplever är negativa eller begränsande. Granska hur respektive norm kan begränsa elevers lika rättigheter och möjligheter på din skola.
3. Återvänd till listan. Kan du se mönster av uteslutning utifrån någon eller några av diskrimineringsgrunderna? Blir varje barn i din klass bekräftat och ges utrymme att vara den hen är av dig, andra barn, andra vuxna på skolan, i skolans miljö och i skolans aktiviteter?

DEM VEM FÄR DRÖMMA?

En viktig del i skapandet av normer är vad vi ser och hör. Men det kan vara lika viktigt med vad vi aldrig ser och hör. Genom vårt språk, bilder, berättelser målas en bild upp av verkligheten. Vilken och vems verklighet är det som får ta plats? Om våra barnböcker bara har bilder med vita barn, om huvudpersonen oftast är en pojke som framställs utifrån en snäv pojknorm och om familjerna vi berättar om alltid är heterosexuella kärnfamiljer, så kommer detta att påverka våra uppfattningar om vem som är normal och vem som är annorlunda – och befintliga normer som begränsar människor riskerar att förstärkas. Om jag sällan i ord och bild ser någon som liknar mig göra en speciell sak, till exempel en viss fritidssysselsättning eller ett visst yrke, är det troligt att jag inte ens kommer på tanken att även jag kan göra detta.

“TILLSAMMANS MED KOLLEGOR OCH BARNEN KAN VI VARA UPPTÄCKARE, GRANSKARE OCH NORMDETEKTIVER FÖR EN DEMOKRATISK OCH RÄTTVIS SKOLA.”

INKLUDERA UTAN ATT MARKERA!

Ett enkelt men effektivt sätt att ge dina elever fler möjligheter att uttrycka sin personlighet är att tänka på vilka bilder och exempel du visar upp. Låt vem som helst få representera människan, barnet, fotbollsspelaren, hjälten, läraren o.s.v., i vilket sammanhang som helst. Undvik att det som kan uppfattas som normbrytande och avvikande endast får representera just det synligt avvikande. Låt muslimer, personer med synlig funktionsvariation eller barn med ”könsöverskridande” uttryck ta plats i berättelser, bilder och exempel som inte har med deras religion, funktionalitet, eller genus att göra. Låt det vara en okommenterad detalj, precis som det är för personer som passar in i normer. Om barn som inte passar in i en eller flera normer främst får synas och höras när det handlar om endast en av deras identiteter finns risken att de ”muras in” i rollen som avvikare.⁶

Ett botemedel mot stereotyper och begränsande normer är fler bilder, fler berättelser och fler röster. Vad händer om vi byter kön och namn på karaktärer i böcker, sånger m.m.? Eller om vi i samband med lek hjälper till att styra in barnen i olika roller och erbjuder dem fler alternativ än till exempel mamma, pappa, barn?

VISSA BARN ÄR MER UTSATTA

Vi vet från forskning att vissa grupper är mer utsatta än andra, och detta behöver skolor ta hänsyn till i sitt främjande och förbyggande arbete. Forskningen visar att barn som är födda utanför Sverige, eller har föräldrar som är det, löper tre gånger så stor risk att bli utsatta för mobbning jämfört med jämnåriga som inte har invandrat. Det kan handla om trakasserier kopplade till vilket land en kommer ifrån, men det kan också vara kopplat till hudfärg, hårtextur, utseende eller namn.⁷ Att ha en funktionsnedsättning ökar också risken för utsatthet. En studie från Uppsala universitet visar att elever med ADHD i årskurs fyra löper tio gånger större risk att bli mobbade än elever utan diagnos.⁸ Kränkningar utifrån sexualitet, könsidentitet eller könsuttryck är också vanliga i skolan. I en rapport från Myndigheten för ungdoms- och civillsamhällesfrågor framkommer att en fjärdedel av de kränkningar som HBTQ-ungdomar utsätts för sker i skolan.⁹

ÖVNING

RÄTTVISA OCH ORÄTTVISA

Syfte

- Att barnen själva får sätta ord på vad rättvisa respektive orättvisa är för dem, och hur det kommer till uttryck på skolan
- Att få barnens egna perspektiv på rättvisebegreppet

Sammanfattning

Läraren leder en elevdiskussion om rättvisa och orättvisa.

Gör så här

Bestäm först om ni ska diskutera i helklass eller i mindre grupper. Om du vill kan du inleda med att läsa en berättelse som berör rättvisa och orättvisa, eller berätta något som du själv upplevt eller bevittnat.

Steg 1: Skriv ordet RÄTTVISA eller RÄTTVIST på tavlan. Fråga barnen vad ordet betyder för dem. Vad är rättvisa/rättvist? Om det är svårt, fråga om de kan berätta om något som de tycker var rättvist.

Skriv upp barnens tankar och betydelser på tavlan runt ordet i mitten.

Steg 2: Skriv nu ORÄTTVIS SKOLA på tavlan. Fråga eleverna: "Om skolan skulle vara orättvis, hur skulle den vara då? Kan ni ge exempel?" (Om du så önskar kan du byta ut ordet "skola" i frågeställningen mot olika, mer specifika platser som skolgård, klassrum, fritids, fotbollsplan etc.). Skriv upp barnens exempel och tankar. När ni känner er klara med denna del av diskussionen går ni vidare till dessa följdfrågor:

- Är det något ni har tagit upp som vår skola/klass är bra på?
- Är det något ni har tagit upp som vår skola/klass kan bli bättre på?
- Vad kan vuxna på skolan göra för att du ska bli rättvist behandlad?
- Vad kan barnen på skolan göra för att skolgården, klassrummet o.s.v. ska vara rättvisa för alla barn?

Dessa frågor kan med fördel även besvaras skriftligt och anonymt, om barnens färdigheter så tillåter, då vissa elever kan uppfatta det som utelämnande att prata högt i klassen om dessa frågor.

Reflektera tillsammans med arbetslaget

- Vad kan vi lära oss av barnens tankar?
- Blev diskussionen som vi hade förväntat oss?
- Vad tar vi med oss från barnens samtal i det fortsatta värdegrunds- och relationsskapande arbetet?

ÖVNING

BOKDETEKTIVER OCH NORMSPANARE

Syfte:

- Att tillsammans påbörja samtal om bilder, normer och orättvisor
- Att synliggöra vilka som får ta plats i skolans material, och vilka som inte får göra det
- Att öka elevernas förståelse för hur olika individer och grupper framställs

Sammanfattning

Tillsammans med eleverna gör ni en upptäcktsresa genom skolans material och böcker, med fokus på vilka som får ta plats och hur de porträtteras.

Gör så här:

1. Dela in barnen i mindre grupper eller två och två. Förse grupperna/paren med böcker som finns på skolan.
2. Berätta att eleverna nu ska få vara detektiver, och att de olika grupperna/paren ska få olika uppdrag. Exempelvis kan du inleda med: "Vi ska titta på bilder och texter i våra böcker, och prata om vad vi ser".
3. Låt eleverna granska böckerna. Dela ut frågorna nedan till olika grupper/par.
  - Räkna efter: Hur många uppfattar ni som pojkar respektive flickor i boken? När ni tittar på en bild, vad får er att tro att det är en pojke respektive flicka ni tittar på?
  - Hur ser människorna ut i boken? Till exempel: Kan alla som vi ser på bilderna se, gå och höra?
  - Vad gör människorna på bilderna? Beskrivs pojkar och flickor på olika sätt i hur de är och vad de gör?
  - Hur beskrivs personerna i berättelserna? Vad är de bra på?

Som pedagog kan du, med hänsyn till din grupp och dess nivå, välja att styra in eleverna på kön, namn, hudfärg, etnicitet, funktionalitet, ålder, religion och/eller familjebildning när de jobbar med frågorna ovan.

Tips! Gör övningen till en matteuppgift: räkna hur många personer som får vara huvudrollen och som barnen uppfattar vara kille respektive tjej. Är det jämlikt?

4. Diskutera i helgrupp utifrån följande fråga: Nu när ni har räknat och spanat, tycker ni att böckerna är rättvisa? Vilka syns mest, och vilka syns minst? (Eller, om du så vill: vilka spelar huvudroller och vilka har biroller?).
5. Avsluta med att låta eleverna komma med förslag på hur ni på er skola kan se till så att ni har böcker där alla barn kan känna igen sig.

Reflektera enskilt eller tillsammans med arbetslaget

- Behöver skolans material kompletteras med fler olika bilder och berättelser så att fler barn kan spegla sig i en mängd identiteter, könsuttryck och berättelser? Hur gör ni det på bästa sätt?

Representation spelar roll!

Att arbeta normmedvetet handlar om att varje barn ska kunna känna stolthet över sin egen familj, kropp eller historia, men också om att alla barn har rätt till kunskap om att det finns olika sätt att leva på. Med sådan kunskap kan barnen med värdighet och självklarhet göra egna val i framtiden, samt visa respekt för andras.

Enligt en genomgång som Svenska barnboksinstitutet har gjort hade endast fem procent av alla bilderböcker som gavs ut 2014 en mörkhyad huvudperson.¹⁰ Ni kan själva testa ert bibliotek genom Warnqvist-testet, som bygger på tre kriterier. Det första kriteriet är att boken ska avbilda minst en mörkhyad person. Det andra är att personen ska vara ett aktivt subjekt i berättelsen. Det tredje är att personen inte bara ska vara bifigur i en ljushyad persons berättelse.

ÖVNING FÖR VUXNA

BÖRJA OCH FORTSÄTTA GÖRA

Skolan återspeglar inte bara samhällets värderingar, utan är även med och formar dem. Därför är det viktigt att vara medveten om och arbeta med begränsande normer i skolan; de påverkar dessutom inte bara hur vi ser på varandra, utan även hur vi behandlar varandra. Alla som arbetar i skolan spelar en viktig roll för att i sitt dagliga arbete – i ord och i handling – driva denna utveckling framåt.

Reflektera enskilt eller tillsammans med arbetslaget

- Vad kan du fortsätta med för att arbeta normmedvetet i ditt ämne?
- Vad kan du börja med för att synliggöra ännu fler identiteter i din undervisning?
- Finns det något du gör idag som förstärker begränsande normer, och som du därför bör sluta med?

På medrattattvara.se finns en lista med tips på hemsidor, litteratur, filmer m.m. som kan hjälpa dig och dina kollegor i ert normkritiska arbete.

**TEMA 3 – DÜ, JAG OCH
VI TILLSAMMANS?**

”DET ÄR JU INTE SAMMA SAK. ATT VARA ENSAM... OCH KÄNNA SIG ENSAM.” CITAT UR PJÄSEN FOREVER ALONE

VARFÖR ÄR LEKEN VIKTIG?

Du blir en bra kompis och bra på samspel och samarbete om du får vara med och leka. Forskning visar att barn som ständigt utesluts lätt hamnar i en negativ utvecklingsspiral. De tenderar att ha negativa förväntningar på sig själva och andra ("de säger alltid nej", "de hatar mig"). Effekten blir ofta att barn antingen blir utåtagerande eller passiva och inneslutna. Detta leder ofta i sin tur till att andra barn får en negativ gemensam bild av det uteslutna barnet ("hen leker en inte med", "hen vill ju vara ensam"). Sammantaget kan detta leda till att barnet går bakåt i lekutvecklingen, istället för framåt.¹¹

När ett barn får delta i lek med andra barn på ett jämlikt sätt kan barnet få känna att "jag klarar av det jag gör", vilket i sin tur bygger självkänsla. Den som systematiskt lämnas utanför dräneras istället på självkänsla. Bryter vuxna inte mönstret kan en långtgående effekt bli att barnen utvecklar inlärd hjälplöshet – det vill säga att barnet utvecklar känslor som "jag kan ingenting påverka", "jag är ett offer" och "det spelar ingen roll vad jag gör".¹²

Barn är ofta högst medvetna om sina positioner i gruppen. Om vuxna ger positiva signaler och "höjer" det barn som utesluts och ser till att hen hamnar i positiva och spännande situationer som andra barn vill vara med i kommer övriga i klassen lättare kunna omvärdera sin bild av sin klasskompis.¹³

"På vår avdelning arbetade vi aktivt med att ändra vår uppfattning om en pojke. Personal, föräldrar och barn hade länge sett honom som jobbig. När vi sedan bytte perspektiv och lyfte fram det positiva hos honom, förändrades hela gruppens inställning. Han gick från att bli sedd som ett bråkigt barn till att bli sedd som en bra kompis. Hur vi som pedagoger väljer att se på barnen skapar förutsättningar för hur barnen kan uppleva sig själva och varandra".¹⁴

LYFT DET POSITIVA!

Om ni på er skola vill arbeta på att bli bättre på att skapa positiva bilder av eleverna kan ni med fördel arbeta på både individ- och arbetslagsnivå.

Tips till dig som enskild vuxen i skolan

- Närgranska din relation med respektive barn. Ta till exempel klasslistan och skriv ner det första du tänker på vid varje respektive elev. Är det något positivt eller negativt? Fundera på din relation med respektive barn: Är den bra eller mindre bra? Hur tror du barnet upplever er relation? Gå vidare med att skriva ner fem positiva saker om varje barn, och kommunicera dessa till respektive barn vid olika tillfällen under ett par dagar. Märker du någon skillnad?
- Uppmärksamma positiva handlingar och ansträngningar! Exempelvis när någon har ansträngt sig för att klara något, har testat något för första gången eller kommit med en lösning eller ett förslag. Beröm ansträngningen hellre än prestationen, och se till att göra det med alla barn!

Tips till er som arbetslag:

- Om ni har ett barn som systematiskt utesluts eller har svårt att vara del av en grupp kan ni skapa en "projektgrupp" kring barnet. Där fokuserar ni på intressen eller färdigheter som barnet har, som ni sedan lyfter och skapar aktiviteter runt. Detta kan leda till att andra i gruppen får upp ögonen för att barnet är bra på olika saker, och får förutsättningar att ändra inställning och se fler kompetenser hos sin klasskamrat – som därmed förhoppningsvis får en annan position i gruppen.¹⁵

Reflektions- och diskussionsfrågor i arbetslaget

- Hur talar vi om respektive barn i klassen/fritids?
- Hur talar vi med barnen? Använder vi tilltalssätt som är mindre bra? Vilken ton har vi? Pratar vi över barnens huvuden?
- Har vi föreställningar om det "normala barnet", det "duktiga barnet" eller det "snälla barnet" på vår skola? Kan vi öppna upp för att ifrågasätta de föreställningarna? I så fall hur?
- Vilka barn får många respektive få frågor? Vilka får chans till samtal och uppmärksamhet?

ÖVNING

VAD BETYDER ORDET?

Syfte

- Att barnen själva får definiera begrepp som har stor betydelse i skolans värdegrundsarbete och sätta in dem i ett sammanhang
- Att få höra barnens perspektiv på värdegrundsarbetet
- Att få syn på olika innebörder av ett och samma begrepp
- Att utifrån ord och känslor starta ett samtal som kan öka förståelsen för varandra och varandras upplevelser

Sammanfattning

Barnen får utifrån sina egna perspektiv skapa orddefinitioner, som de vuxna sedan kan arbeta vidare med.

Gör så här

1. Välj ut ett eller flera begrepp som barnen får utforska betydelsen av. Det kan vara begrepp som rättvisa, trygghet, snäll, respekt, ensamhet, omtänksamhet, bestämma, samarbeta eller hjälpsam.
2. Förklara att ord kan betyda många olika saker beroende på vem du är och vad du har för erfarenheter. Du kan exempelvis inleda med: "Ni är mina experter. Kan vi hjälpas åt att lägga ett ordpussel utifrån våra erfarenheter och kloka tankar?".
3. Skriv upp det valda ordet på tavlan.
4. Fråga eleverna vad ordet betyder för dem. Vad tänker de på när de hör det? Kan de beskriva situationer som de tycker beskriver ordets innebörd? Skriv upp barnens tankar på tavlan och dokumentera.

Reflektera sedan enskilt eller tillsammans med arbetslaget

- Vad kan jag/vi lära oss av barnens tankar?
  - Vad tar jag med mig från barnens samtal i det fortsatta värdegrunds- och relationsskapande arbetet?
- Glöm inte att återkoppla det som sagts i er diskussion i arbetslaget tillbaka till eleverna. Om eleverna under övningen har haft konkreta förslag och önskningar på förändring är det viktigt att ni återkopplar hur ni i arbetslaget ställer er till förslagen och hur ni tänker arbeta vidare med dem.

Tips! Om tid finns kan ni utveckla diskussionerna med eleverna genom att göra rollspel, skulpturer eller bilder utifrån ordets betydelse. Återkom gärna till begreppen ni valt ut, och reflektera över dem. Hur kan de exempelvis vara hjälpsamma när någon är arg? När någon är ledsen? När någon är ensam?

ÖVNING

BEFRIA MIN KOMPIS

Syfte

- Att träna på att hjälpa och uppmärksamma varandra
- Att ha roligt!

Sammanfattning

I den här övningen ska eleverna försöka ha ett föremål på huvudet samtidigt som de gör olika rörelser. När någon tappar sitt föremål ska klasskompisarna hjälpa till att lägga tillbaka föremålet på kompisens huvud.

Gör så här

1. Berätta för eleverna att de ska få leka en lek där de får öva på att hjälpa varandra. Målet är att så många som möjligt ska vara i rörelse, leka och ha kul.
2. Varje elev får en ärtpåse (eller något annat föremål, t.ex. ett sudd eller en vante) som de sätter på huvudet.
3. Du bestämmer utifrån elevernas och rummets förutsättningar vad eleverna ska göra: gå, hoppa, springa, krypa, gå baklänges etc.
4. Om en elev tappar sin ärtpåse blir hen förstenad. En person som fortfarande har sin ärtpåse på huvudet kan då befria den förstenade genom att plocka upp ärtpåsen från golvet och lägga tillbaka den på huvudet. Den förstenade är då med i leken igen. Alla får hjälpa alla.
5. Vill du variera leken kan ni lägga föremålet på andra kroppsdelar, som axel, fot, mage eller hand..

Diskutera

När ni har lekt färdigt kan ni diskutera hjälpsamhet utifrån övningen. Utgå från dessa frågor:

- Vad gjorde ni när ni såg någon som behövde hjälp och stod ensam?
- Hur kan ni hjälpa en klasskompis i verkligheten som behöver hjälp?
- Vad kan vi vuxna på skolan tänka på för att alla elever ska kunna leka och ha kul, till exempel på rasten?

ÖVNING

VARDAGSHJÄLTAR

Syfte

- Att lyfta fram och stärka elevernas goda egenskaper
- Att träna på att prata om sig själv och andra i positiva ordalag
- Att prata om vardagliga handlingar som bidrar till en bra stämning

Sammanfattning

I den här övningen ska eleverna berätta för sina klasskompisar om när de varit en hjälte, d.v.s. när de gjort eller sagt något positivt.

Material

En matta eller en stor tygbit.

Gör så här

1. Samla eleverna i en ring på golvet.
2. Lägg mattan på golvet och förklara för eleverna att det är en "magisk hjältematta".
3. Prata om vad en hjälte är och gör. Försök att lyfta handlingar och ord som alla kan göra i vardagen, som att vara en bra kompis, hjälpa andra, göra förlåt, trösta någon, säga hej, fråga om någon vill vara med eller hämta en vuxen.
4. Berätta att på hjältemattan får en stå eller sitta och berätta om någon gång då en varit en hjälte – det vill säga har gjort eller sagt något positivt. Alla som står eller sitter på mattan får en stor applåd av de andra.
5. Börja gärna med att någon vuxen ställer sig på mattan och berättar, till exempel om att ha hjälpt en kollega eller bett om ursäkt för ett misstag.
6. Låt sedan de elever som vill komma fram en i taget, stå eller sitta på mattan, och berätta om när de har varit hjältar. Kom ihåg applåderna, och ge positiv respons till varje barn som berättar.
7. När alla som vill har berättat kan du avsluta med att prata om att alla är hjältar någon gång, även om alla inte velat berätta här. Lyft gärna de elever som sällan tar plats eller som sällan får positiv förstärkning av de andra barnen med specifika exempel på positiva handlingar som du har uppmärksammat.
8. Poängtera att en behöver öva och träna på att vara en hjälte mot andra. Fråga om eleverna har förslag på hur och när de kan öva. Finns det någon plats eller någon situation i skolan där barnen eller de vuxna behöver öva extra? (Håll er till platser och situationer, och prata inte om enskilda elever).

Tips!

- Ha gärna kvar mattan i klassrummet och använd den då och då för att lyfta fram alla elever och deras positiva handlingar.
- Om flera elever är blyga är det bättre att göra övningen i mindre grupper än i helklass.
- En annan variant av övningen är att låta barnen berätta om situationer där klasskompisar varit hjältar. Om ni gör den varianten är det viktigt att du ser till att alla elever blir synliggjorda som hjältar.

**TEMA 4 -
TEATERFÖRESTÄLLNINGEN
"FOREVER ALONE"**

“DEN VITA VALEN ÄR HELT I SIN EGEN LIGA, INTE NOG MED ATT DET INTE FINNS NÅGRA ANDRA VALAR SOM DEN, DOM ANDRA ÄR BLÅ, SÅ ÄR DEN VITA VALEN SPECIELL PÅ GRUND AV SIN SÅNG. DEN SJUNGER NÄMLIGEN PÅ SÅN LÅG FREKVENNS ATT INGA ANDRA VALAR HÖR DEN. DEN HAR ALLTID VARIT ENSAM, ALLTID. SÅ DEN SIMMAR OMKRING I DET ENORMA HAVET OCH LA... LA... LA, MEN INGA ANDRA VALAR KAN HÖRA DEN. VALEN ÄR FOREVER ALONE. SOM JAG.” CITAT UR PJÄSEN FOREVER ALONE

“FOREVER ALONE” I DITT KLASSRUM

Detta fjärde och sista tema är knutet till teaterföreställningen "Forever Alone". Du kan dock använda stora delar av temat även om du och dina elever inte har sett föreställningen – ni kan i så fall titta på de filmade scener från föreställningen som finns på projektets hemsida medrattattvara.se.

Övningarna i temat är tänkta som diskussions- och reflektionsunderlag. Se dem som en väg in i de teman – bland annat ensamhet – som finns i pjäsen. Genom att göra övningarna kan ni ta till vara på barnens upplevelser från föreställningen och de tankar som den väckt hos eleverna.

Det finns inget rätt eller fel svar när det gäller tolkning av pjäsen. Det varje enskilt barn har sett, hört och känt är en unik och personlig upplevelse, och därför rätt. Det är viktigt att kommunicera detta till barnen i samband med alla övningar nedan. Friheten att fritt tolka bäddar för och utvidgar upplevelsen, övningarna och samtalen i klassrummet.

ÖVNING

VI MINNS FOREVER ALONE

Syfte

- Att komma tillbaka till föreställningen och fördjupa sig i elevernas intryck och upplevelser

Gör så här

Använd gärna metoden Think-Pair-Share. Den bygger på att varje elev får fundera enskilt under cirka en minut. Därefter får eleverna prata i par, innan de slutligen får dela med sig av sina tankar i helgrupp.

Ställ dessa frågor till eleverna: "Vad tänker ni på när ni tänker på föreställningen Forever Alone? Vad var det vi såg? Vad har fastnat hos dig?"

Om eleverna har svårt att komma igång kan ni börja med en enkel associationsövning för att få igång minnen och tankar. Säg "Vad tänker ni på när jag säger..."

- ...Soledad/Marto
- ...hare-gömma
- ...liten röd leksaksfisk
- ...enhörning
- ...vänner
- ...ensam

ÖVNING

ATT GÖRA DET OSYNLIGA SYNLIKT

Övningen är framtagen i samarbete med Viveca Nordlander, auktoriserad socionom och bildterapeut, Nacka terapimottagning.

Syfte

- Att uttrycka sig i bild istället för i ord
- Att skapa bilder tillsammans och träna samarbete
- Att alla barn får synas och ta plats

Sammanfattning

Det här är en bildkreativ övning där barnen enskilt får rita en egen bild som träder fram med hjälp av kompisarnas färger. Ritövningar med högt tempo blir mindre kravfyllda eftersom eleverna inte hinner titta på varandra, jämföra och börja tveka. Denna övning görs med fördel i halvklass eller i en mindre grupp.

Material

- vitt tjockare papper, gärna större än A4
- vita pastellkritor till varje barn
- paletter med vattenfärg i olika kulörer
- breda penslar
- muggar med vatten

Gör så här

1. Dela in barnen i grupper om c:a 6 personer och placera ut grupperna i rummet.
2. Dela ut ett vitt papper och en vit pastellkrita till varje barn. Berätta att alla barn ska få måla på ett vitt papper med en vit krita under tystnad. Du kan till exempel inleda med: "Det blir ett slags hemligt budskap som bara ni ser till en början när ni ritat. Ni bestämmer vad ni vill rita, det finns inget rätt eller fel".
3. Ge varje grupp en palett med 6 färgglada färgpuckar, muggar med vatten samt penslar. Varje barn i gruppen tilldelas en färgglad färg från vattenfärgspaletten, och en pensel. Barnen i gruppen kommer då att "äga" en egen färg. Exempelvis: Mira ritat bara med blå vattenfärg med penseln, Reza målar med rosa, Sara målar med orange o.s.v.
4. Nu börjar själva arbetet – att synliggöra det osynliga. Alla ska få ta plats och synas. Arbeta gärna under tystnad för skapa ett lugn. Varje barn målar nu med sin färg en c:a 5 cm tjock vågrät rand högst upp på sitt papper med "det hemliga budskapet". Varje barns papper skickas sedan till eleven som sitter på vänster sida. Alla barn fyller nu på med en ny rand i sin färg under den första randen. Fortsätt så i ett gemensamt tempo tills alla papper har fyllts med ränder i regnbågens färger och det barnen har ritat med den vita krita blir synligt.
5. Om det finns tillgång till en vägg i klassrummet kan det vara fint att hänga upp alla teckningar tillsammans, som en stor tavla.

"FOREVER ALONE" – FILMADE SCENER

På medrattattvara.se finns två filmade scener från föreställningen "Forever Alone" som du kan titta på med dina elever. Filmerna är en hjälp för att komma ihåg och komma tillbaka till föreställningen. Som komplement till scenerna har vi nedan samlat reflektions- och diskussionsfrågor och övningar som kartlägger barnens upplevelser och syn på det de har sett och upplevt.

Syfte med de filmade scenerna

- Att återvända till föreställningen och fördjupa sig i elevernas intryck och upplevelser
- Att kartlägga karaktärerna i föreställningen och hur eleverna uppfattar dem

FILMADE SCEN: "HARE-GÖMMA"

Nedan följer exempel på frågor du kan ställa till eleverna efter att ni har sett på filmklippet "Hare-gömma":

- Vem eller vilka är det som vi får se och höra i filmen?
- Vem är Soledad?
- Vilka är de andra som vi ser eller hör?
- Hur känner Soledad och de andra människorna i scenen varandra, tror du? Går de i samma klass? Känner de varandra sedan tidigare?
- Var är de någonstans, tror du?
- Vad händer i scenen?
- Har detta hänt tidigare?
- Varför tror du att Soledad är med i leken?
- Hur tror du att det känns för Soledad i leken?
- Varför händer detta?
- Hur är en lek som är bra för alla?

ÖVNING

FRYS!

Syfte

- Att reflektera över vad som faktiskt händer i en lek som inte känns bra för alla
- Att synliggöra hur kroppsspråk, miner och tonfall påverkar upplevelsen i en lek

Sammanfattning

I denna övning får eleverna skapa en fryst bild ur scenen "Hare-gömma", för att gemensamt fundera på hur de med små förändringar kan vända en negativt laddad situation till en situation där alla kan vara trygga.

Gör så här

1. Gör gärna övningen i halvklass.
2. Välj om ni ska göra denna övning efter ni har sett filmscenen "Hare-gömma" eller om det räcker att fräscha upp minnet genom att prata om scenen.
3. Säg "Nu tänker vi på hare-gömmaleken från föreställningen/filmklippet. Vad hände? Vad fick vi se?"
4. Säg "Vi ska nu låtsas att vi tar ett kort på vad som händer i hare-gömma leken, men där vi själva är med i bilden. När tycker ni att vi ska ta kort/frysa leken? Innan, efter, eller under leken?" Kom överens i gruppen om när ni ska "frysa" och "ta en bild".
5. Återskapa denna "frysbild" i klassrummet med eleverna. Låt fem elever som vill vara med i bilden komma fram och ställa sig i frysta positioner så att de skapar den "frysbild" som gruppen bestämt sig för. Du som pedagog styr övningen genom att ställa frågor till övriga gruppen hur de fem eleverna ska stå med kroppen, hur de ska hålla sina händer, vilket ansiktsuttryck de ska ha o.s.v., Fortsätt tills kortet och situationen blir så som ni har kommit överens om. (Det behöver inte se exakt ut som i föreställningen/filmklippet).
6. När gruppen är nöjda med bilden säger vi "frys!". Nu ska eleverna tillsammans förändra bilden så att Hare-gömmaleken blir till en lek som är schysst och bra för alla. Låt eleverna steg för steg förändra bilden för att se hur ni med små förändringar kan göra leken bra för alla. Frys när gruppen är nöjd.
7. Ställ frågor till gruppen: Hur är leken nu? Vad är skillnaden från den första frysbilden ni tog? Vad var det ni gjorde så att det blev en schysstare lek?

FILMAV SCEN: "MARTO OCH MAMA"

Nedan följer exempel på frågor du kan ställa till eleverna efter att ni har sett på filmklippet Marto och Mama:

- Vem eller vilka är det som vi får se och höra i filmen?
- Vem är Marto?
- Varför tror du att Marto är hemma från skolan?
- Vad tror du att Marto menar när hen säger att det är okej att vara ensam nu men inte för alltid?

ÖVNING

VEM ÄR MARTO?

Övningen är framtagen i samarbete med Viveca Nordlander, auktoriserad socionom och bildterapeut, Nacka terapimottagning.

Denna övning är konstruerad så att ni kan välja om ni vill genomföra den i sin helhet eller plocka ut en eller ett par delar. Om du ska göra bildövningen i steg 3 behöver du ett eller flera stora papper (beroende på antalet elever i klassen), samt kriterier eller färgpennor till alla elever.

Syfte

- Att eleverna enskilt och tillsammans får utforska vem Marto är
- Att visa på allt Marto är och att hen inte bara kan definieras som ensam, utan också är många andra saker

Sammanfattning

I denna övning får eleverna utforska Marto och vem hen är genom att rita Martos drömmar.

Gör så här

1. Be eleverna fundera på vad som är det första de tänker på när de tänker på Marto. Det kan vara känslor, egenskaper eller något annat. Betona att barnen får bestämma i sin egen fantasi. Antingen skriver du upp elevernas svar på tavlan, eller så låter du dem skriva ner dem på lappar som sedan läses upp.
2. Nästa steg är att låta eleverna göra en berättelse om Marto. Beroende på gruppens nivå kan de göra det enskilt eller gemensamt. De kan rita, göra teater eller skriva. Använd frågor för att hjälpa eleverna att komma igång: "Vad gör Marto?". "Hur mår Marto?". "Hur tror ni Martos liv ser ut när hen är vuxen?".
3. Nu är det dags för eleverna att rita Martos dröm. Inled själv: "Vi låtsas att vi känner Marto. Vad drömmer Marto om? Vad längtar Marto efter?". Här underlättar det om eleverna är i mindre grupper om max 6 personer per stort papper, för att alla ska få plats. Eleverna i varje grupp ritat eller målar tillsammans på det stora papperet.
  - Ge alla barn en plats runt gruppens papper samt en färgpenna eller krita. Det är bra om eleverna i en grupp får olika färger, så att det blir synligt vem som har ritat vad.
  - Be barnen att arbeta under tystnad. Ni kan se det som ett sätt att göra er förstådda utan ord, att låta kriterierna prata istället för munnen.
  - Låt barnen rita under c:a 5-10 minuter. Varje barn behåller samma färg under hela övningen. Sätt gärna upp bilden på väggen när den är klar.
4. Bjud in till samtal kring bilden. Se till att ha gott om tid för diskussion. Utgå från dessa frågor:
  - Kan någon beskriva vad som hände? Hur kändes övningen?
  - Vad har ni ritat? Vad har ni tänkt? Vad drömmer Marto om? Vad längtar Marto efter?
  - Var det någon som med färgkritans hjälp tog kontakt med någon annan? Till exempel någon som färglade någon annans målning?
  - Var det någon som bjöd in till samarbete eller blev inspirerad av någon annan?
  - Var det någon i gruppen som bestämde på något sätt?
  - Var det någon som kände att det var svårt att få plats?

ÖVNING

FOREVER ALONE TILLSAMMANS - VÅR EGNA Ö

Den här övningen kan göras på flera olika sätt. Som en skrivövning i svenskan, som en skapandeövning med olika material eller som bildövning där eleverna ritar eller skapar en ö tillsammans.

Syfte

- Att ha ett gemensamt projekt för att bygga gruppkänsla och samarbete, och lyfta olika elevers kreativitet och idéer
- Att träna på och synliggöra demokratiska processer

Sammanfattning

Det här är en skapande övning i ord eller bild, där eleverna gemensamt skapar en egen ö utifrån tankeexperimentet att klassen kommer vara ensamma på en ö, fast tillsammans. Eleverna får fundera på vad som krävs för att skapa ett trygg och jämlik miljö för alla.

Gör så här

1. Berätta att ni ska göra ett tankeexperiment som inte är på riktigt utan bara existerar i er fantasi. Om du vill kan du inleda med detta:

"Väderexperter har sett att det kommer regna så otroligt mycket under de närmaste månaderna att det kommer bli en stor sjö av hela X (den ort där eleverna bor och går i skolan). Alla på vår ort måste flytta. Vi i den här klassen har fått en egen ö där vi kan bo med våra familjer. Men det är bara vi som kommer bo där. Vi kommer vara ensamma tillsammans. Vad behöver vi för att trivas? Kan vi skapa vår ö tillsammans?"

2. Låt eleverna fundera på 1-3 saker som de vill ta med sig till ön för att trivas och må bra. Var tydlig med att det inte finns något rätt eller fel.
3. Dela in eleverna i mindre grupper eller par. Låt dem berätta för varandra vad de vill ta med sig, och varför. Om tid finns, skriv gärna upp allt eleverna vill ta med sig på tavlan. Prata om sakerna: "Har vi liknande idéer? Vad kan vi göra med alla de här sakerna? Är det något ni saknar?"
4. Fortsätt diskussionen genom att fokusera på trygghet och inflytande. Ställ frågor som: "Har ni förslag på hur ska vi bestämma tillsammans?". "Hur behöver vi varandra för att klara oss?". "Hur ska vi få mat?". "Vilka regler ska vi ha för att du ska känna dig trygg på ön och för att du ska känna att du får vara med och bestämma?". Skriv upp elevernas tankar på tavlan.
5. Efter diskussionerna börjar skapandet. Här väljer ni hur ni ska gå vidare med att skapa er ö: ska ni skriva, bygga, rita/måla eller använda collageteknik? När ni har valt teknik delar du in eleverna i mindre grupper, där de ska skapa tillsammans. Påminn om elevernas egna tankar kring inflytande och trygghet när de samarbetar med varandra.
6. Börja skapa!

MEDRATTATTVARA.SE - EN PLATTFORM

Medrattattvara.se är en plattform för pedagoger och elever fylld av material som kan vara användbart både i arbetet med handledningen och i det främjande och förebyggande arbete. Här finns bland annat filmade scener från föreställningen, en begreppslista, tips på litteratur och hemsidor samt en webbaserad snabbkurs i normkritik.

FRIENDS RÅDGIVNING

Friends rådgivning är en tjänst som alla som arbetar på en skola eller har egna barn som går i skolan kan vända sig till. Syftet med rådgivningstjänsten är att erbjuda stöd i värdegrundsarbetet samt i det förebyggande, främjande och akuta arbetet. Det kan handla om att ni behöver få tips på olika kartläggningsmetoder, undrar över hur ni ska agera vid ett akut kränkingsärende eller vill ha hjälp med att skapa barn- och elevdelaktighet på er skola. Vi som arbetar på Friends rådgivning har många års erfarenhet av trygghetsarbete på skolor, och alla frågor är välkomna. Du hittar oss på friends.se/radgivning.

Rådgivningen kan hjälpa till med:

- Tips på olika kartläggningsmetoder och analyser
- Stöd och råd i arbetet med att upprätta likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling
- Vara bollplank i akuta ärenden som rör kränkningar och mobbning i skolan
- Inspiration och tips i det vardagliga arbetet för alla barn och elevers lika värde

VI HOPPAS ATT NI HAR NYTTA AV DETTA MATERIAL OCH ROLIGT PÅ VÄGEN. LYCKA TILL!

REFERENSUSTA

1. Friendsrapporten (2016)
- 2 & 3. Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar. Skolverket (2014).
4. Trevarthen, Cowlyn (2004), "How infants learn to mean". I Tohono, Mario & Steels, Luc (eds). Alearning zone of ones own (SONY Future of Learning Series) Amsterdam, OS Press
5. Friendsrapporten (2016)
6. <http://www.gavle.se/Kommun--politik/Press-och-informationsmaterial/Bilder-som-forandrar-varlden/>
7. Bjereld, Y., Daneback, K., Petzold, M. (2014) Differences in prevalence of bullying victimization between native and immigrant children in the Nordic countries: a parent-reported serial cross-sectional study, Child: care, health and development. John Wiley & Sons Ltd.
8. Holmberg, K. (2009)) Health Complaints, Bullying and Predictors of Attention-deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) in 10-year-olds in a Swedish Community. Uppsala universitet.
9. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2010) HON HEN HAN - En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner. Stockholm
10. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=478&artikel=6115088>
11. Arnér, E, Tellgren, B. (2006). Barns syn på vuxna: att komma nära barns perspektiv. Studentlitteratur, Öhman, M. (2009) Hissad och dissad – om relationsarbete I förskolan. Stockholm. Liber.
- 12 & 13. Öhman, M. (2009) Hissad och dissad – om relationsarbete I förskolan. Stockholm. Liber.
14. Warg, F (2013). En bra start. På resa mot en trygg förskola. Stiftelsen Friends. Umeå.
15. Öhman, M. (2009) Hissad och dissad – om relationsarbete I förskolan. Stockholm. Liber.

EN DEL AV PROJEKTET

**MED RÄTT
ATT VARA**

medrattattvara.se

REGION
TEATERN
BLEKINGE · KRONOBERG

friends UNGA KLARA

SVENSKA
POSTKOD
LOTTERIET